

Rudolf Steiner, theosoof malgré lui

Rudolf Steiner (27 februari 1861 – 30 maart 1925) is de vader van de antroposofie (in vroegere geschriften gespeld: anthroposofie).

De grootsheid en de veelzijdigheid van Rudolf Steiner staan buiten discussie. Vriend en vijand moeten zijn visionaire, creatieve en innovatieve kwaliteiten erkennen.

Hoewel het enkel zijn relatie is tot de theosofie die ons hier aanbelangt, wil ik toch in kort Steiner en zijn werk introduceren.

Geboren als zoon van een jager, was Steiner zeer jong reeds geïnteresseerd in filosofie, wiskunde, fysica en scheikunde.

Hij heeft Goethe, Kant, Hegel, Fichte en Nietzsche doorgewerkt.

Naast deze formele vorming ontwikkelde hij een innerlijk schouwen, waarmee hij het onzichtbare exploreerde.

Het is steeds zijn bedoeling geweest, wat hij via buitenzintuiglijke weg kon waarnemen, via de wetenschappelijke methode te bevestigen. Hiertoe ontwikkelde hij een aantal technieken of gaf de eerste impuls aan anderen om dit te realiseren.

Steiner zette zijn eerste stappen in de Theosofische Vereniging in Wenen, bij Maria Lang, theosofe en vrouwenrechtenpionier, ca. 1880.¹

Reeds bij zijn aansluiting bij de Theosofische Vereniging dacht Steiner het zelf beter te kunnen. In een brief zegt hij: *“Misschien heb ik ongelijk, maar ik sta op het standpunt dat ik me bij de Theosophic Society mag aansluiten, dat ik de beweging, die HPB en A. Besant hebben ingeleid, boven H.P. Blavatsky en Annie Besant kan uitstijgen.”*²

Steiner erkent de innerlijke vermogens van Annie Besant, maar...

*“Ik merkte bij haar dat zij zeker recht had om vanuit haar eigen innerlijke beleving over de geestelijke wereld te spreken. Zij had dat innerlijke benaderen van de geestelijke wereld met de ziel. Alleen is dit later door uiterlijke doelen die zij aan zichzelf stelde, overwoekerd.”*³

Bij de studie van de antroposofie merken we enerzijds een relatief grote coherentie tussen de geschriften, maar tegelijk ook een irriterende vaagheid en een vrij ongedisciplineerde semantiek.

Deze kritiek vermindert in geen enkel opzicht de waarde van deze denkstroming die zichzelf “de geesteswetenschap” noemt.

Historisch wordt de antroposofie meestal beschouwd als een dochter van de moderne theosofie. Een groot deel van de gebruikte terminologie wijst ook in die richting.

Bovendien kan niet worden geloofd dat de Oostenrijker en Goetheaan Dr. Rudolf Steiner lange tijd secretaris-generaal was van de Theosofische Vereniging in Duitsland.

De antroposofen verzetten zich vaak tegen deze voorstelling van de zaken.

Steiner was een onafhankelijk denker, zeggen ze, en een zeer begaafd helderziende.

Hij zag aanvankelijk de Theosofische Vereniging als een platform, van waaruit hij zijn persoonlijke onderzoeken en ideeën aan de wereld zou kunnen doorgeven.

In zijn ontstaansgeschiedenis van de Antroposofie zegt Frank Teichmann dat hij *nauwelijks gewag maakt van de confrontatie met de Theosofische Vereniging, die het gehele tijdvak van 1907 tot 1913 omvat, omdat deze confrontatie slechts weinig heeft bijgedragen aan de innerlijke ontwikkeling van de antroposofie*⁴

Zoals men weet, kwam er een breuk met de Theosofische Vereniging en met name met haar tweede internationale presidente, Dr. Annie Besant. Rudolf Steiner stichtte zijn eigen beweging, de antroposofie, waarbij, zoals de naam zegt, de nadruk wordt gelegd op de wijsheid van het menselijke in plaats van de wijsheid van het Goddelijke. Net zoals bij de breuk tussen Papus en de Theosofische Vereniging is hier ook van belang de klemtoonverschuiving van het Oosten naar het Westen.

Marie Steiner, die hij overigens in theosofische kringen had ontmoet,⁵ verduidelijkt de breuk nog als volgt: *"De Theosofen weigerden de inslag van de Westerse en Christelijke esoterie in haar oude en nieuwe vorm te accepteren"*.⁶

Wie de bijdragen van Besant, Leadbeater, Wedgwood, Hodson en andere theosofen inzake Westerse en Christelijke esoterie bekijkt, moet deze uitspraak toch heel erg relativeren! (zie hoofdstuk: *Religie*)

Er waren nog andere principiële verschillen: de theosofie predikt nogal uitdrukkelijk de "vermogens" of siddhi's te laten voor wat ze zijn, tenzij ze spontaan zouden opbloeien als gevolg van geestelijke groei, terwijl Steiner net het ontwikkelen van de vermogens aanraadt.⁷

Zoals Steiner in zijn autobiografie vermeldt, heeft hij nooit onder stoelen of banken gestoken dat hij in de Theosofische Vereniging de resultaten van zijn eigen onderzoekende schouwen naar voren zou brengen en toen in Berlijn in het bijzijn van Annie Besant de Duitse afdeling der Theosofische Vereniging werd opgericht, waarvan hij algemeen secretaris werd, moest hij de oprichtingszitting verlaten om in een andere zaal een voordracht te houden, waarbij hij uitdrukkelijk in de titel de woorden *"een antroposofie"* gebruikte.⁸

Steiner wantrouwde de motieven der Theosofen. In zijn *Geschichte und Bedingungen der anthroposophischen Bewegung im Verhältnis zur anthroposophischen Gesellschaft* zegt hij: *"Hun doelstellingen, hadden een achtergrond van Oosterse politiek en we kunnen in het werk van Blavatsky deze Hindoe-impuls terugvinden om het Westen spiritueel te veroveren"*.⁹ Iets verder voegt hij er nog aan toe: *"Meerdere invloeden hebben gespeeld. Bijvoorbeeld, India te bevrijden en haar aan Azië terug te geven, om een Aziatisch imperium te stichten, met de hulp van het Russisch Rijk."*¹⁰

Het grootste deel van de Duitse leden der Theosofische Vereniging volgden Steiner in deze afscheuring.

De Antroposofische Vereniging werd opgericht op de Kerstbijeenkomst van 1923.

Steiner zag in de Antroposofische Vereniging meer dan een vereniging: het was eerder een geestelijk wezen. Een egregoor?

In 1923, het jaar dus van de bewuste Kerstbijeenkomst, verklaarde Steiner in verschillende voordrachten dat *de antroposofie in een diepere, esoterische zin, niet enkel een geestelijke leer is, maar vooral een levend wezen, dat deel van de bovenzinnelijke wereld uitmaakt.*¹¹

Later op de Kerstbijeenkomst zelf, op 25 december, de dag waarop de grondsteenlegging van de Algemene Antroposofische Vereniging plaatsvond, richtte Steiner zich rechtstreeks tot dit geestelijk wezen en noemde het tweemaal bij haar naam *Antroposofia*¹²

In zijn voordracht van 6 februari 1923 zegt Steiner:

*“Tijdens de eerste fase verkeerde dus (...) de Antroposofische Vereniging in een soort embryonaal leven binnen de Theosofische Vereniging. (...) Zij had in die eerste fase haar heel bijzondere opgave. Zij had de opgave om in de eerste plaats tegenover datgene wat in de Theosofische Vereniging te vinden was – en dat was de opname van oeroude Oosterse wijsheden – de spiritualiteit te plaatsen van de Westerse beschaving met in het middelpunt het mysterie van Golgotha”*¹³

In zijn autobiografie vertelt Steiner hoe het Theosofisch Congres van München in 1907, veel meer dan in de vroegere congressen van Londen, Amsterdam en Parijs, de nadruk ging leggen op het artistieke, het expressieve en de kracht van het woord. Hij vertelt verder dat een groot deel van de oude leden van de T.V. uit Engeland, Frankrijk en vooral uit Nederland ontevreden waren over de vernieuwingen van het congres in München. *“Wat goed geweest zou zijn om te begrijpen – wat toen echter door bijna niemand werd gezien – was het feit dat met de antroposofische stroming iets van een geheel andere innerlijke orde werd gegeven, dan wat tot nu toe uit de Theosofische Vereniging sprak. In deze innerlijke houding lag de ware oorzaak van het feit dat de Antroposofische Vereniging niet kon voortbestaan als een deel van de theosofische.”*¹⁴

Uiteindelijk beëindigt hij dit relaas – en tegelijk ook zijn autobiografie – met de woorden *“De meeste mensen zagen echter de grootste waarde in de absurditeiten die in de loop der tijd in de Theosofische Vereniging waren ontstaan en die tot eindeloze kibbelarijen hebben geleid.”*¹⁵

De antroposofie erkent zowel een hylische pluraliteit als een multicorporele mens. Vooral dit laatste komt in de literatuur duidelijk naar voren.

Uit de antroposofische bronnen kunnen we verschillende multicorporele mensmodellen terugvinden, die op het eerste gezicht tegenstrijdig lijken, doch eerder verschillende benaderingen of accentverschuivingen zijn binnen hetzelfde model.

De mens heeft met het minerale rijk zijn fysieke lichaam gemeen, met het plantenrijk zijn etherlichaam en met het dierenrijk zijn astrale lichaam. Enkel de mens bezit een “ik”, de geest.¹⁶

Een model van 9-lagige multicorporaliteit vinden we in Steiners boek *Theosofie*, dat, ondanks zijn titel, evenwel eerder een antroposofisch beeld geeft dan een theosofisch.¹⁷

9	Geestmens	
8	Levensgeest	
7	Geestzelf	Met geest vervulde bewustzijnsziel
6	Bewustzijnsziel	
5	Verstandsziel	
4	Gewaarwordingsziel	Gewaarwordings- zielelichaam
3	Zielelichaam	
2	Etherlichaam	
1	Stoffelijk Lichaam	

In dit schema vinden we 9 verschillende principes in de mens, wederom genummerd van het meest stoffelijke tot het meest geestelijke. In hetzelfde boek zegt Steiner dat bij de mens op aarde het zielelichaam en de gewaarwordingsziel een eenheid vormen, evenals de bewustzijnsziel en het geestzelf. ¹⁸(zie derde kolom in bovenstaand schema). Vandaar dat hij dadelijk voor de mens op aarde overstapt op een 7-lagige multicorporaliteit, zoals hieronder is weergegeven. ¹⁹

7	Geestmens
6	Levensgeest
5	Met geest vervulde bewustzijnsziel
4	Verstandsziel
3	Gewaarwordings-zielelichaam
2	Etherlichaam
1	Stoffelijk Lichaam

De vergeestelijkte mens ziet er dan uit als volgt:²⁰

7	Geestmens als omgevormd Fysiek Lichaam
6	Levensgeest als omgevormd Levenslichaam
5	Geestzelf als omgevormd Astraallichaam
4	Ik als kern van de ziel
3	Astraal Lichaam
2	Ether- of Levenslichaam
1	Stoffelijk of Fysiek Lichaam

Een totaalbeeld van de hylische pluraliteit binnen de antroposofie konden we niet zomaar in de literatuur terug vinden.

We vinden wel impliciete verwijzingen naar de verschillende zgn. *lagere* werelden.

Deze gebieden kunnen we samen met het *hogere* als volgt schematisch weergeven.

4,...	Hogere werelden
3	Astrale wereld
2	Etherische wereld
1	Stoffelijke wereld

Per definitie weiden we in deze verhandeling niet uit over de (grof)stoffelijke wereld, gezien deze door de wetenschap zeer grondig is bestudeerd en vanuit de hylische pluraliteit niet veel commentaar vereist. Een discussie die zowel semantisch dan fundamenteel is, is of de etherische wereld dient te worden beschouwd als een aparte wereld of als een deel van de stoffelijke wereld.

Het verschil in benadering kunnen we als volgt schematisch weergeven:

1. De etherische wereld en de stoffelijke zijn twee verschillende:

Etherische wereld
Stoffelijke wereld

2. De etherische wereld is een deel van de stoffelijke wereld.

Stoffelijke wereld	Etherische- of Fijnstoffelijke Wereld
	Grofstoffelijke wereld

Het verschil tussen beide modellen is niet zomaar een intellectueel spel. Het is fundamenteel:

In het eerste model zijn ether en stof iets verschillends, terwijl in het tweede model het etherische en het grofstoffelijke, beide uit fysieke materie bestaan, maar van een verschillende orde.

Epistemologisch is deze distinctie natuurlijk van groot belang, gezien we het terrein van bevoegdheid van de wetenschap (zoals ze nu is) beperken tot uitspraken over de fysieke wereld.

Volgens de eerste hypothese zou de wetenschap geen uitspraken mogen doen over het etherisch gebied.

Volgens de tweede echter, valt het etherische natuurlijk wél onder haar bevoegdheid en zelfs onder haar opdracht!

Experimenten wijzen in de richting van de tweede hypothese.

Hierbij denken we onder meer aan Dr. Mac Dougall.

Over de etherische wereld geeft de antroposofie ons veel informatie.

Er mag worden gesteld dat deze beweging meer dan eender welke andere heeft getracht de etherische wereld wetenschappelijk te bestuderen.

Er werden een aantal technieken ontwikkeld om de etherische patronen op objectieve wijze vast te stellen.

Deze materie valt volledig buiten onze studie en ik wil liever verwijzen naar de gespecialiseerde literatuur. Lili Kolisko, met haar gevoelige kristallisatie²¹ en Ehrenfried Pfeiffer²² met zijn kapilair-dynamische opstijgingproeven hebben de waarneming van de etherische vormkrachten ten dienste gesteld van het medisch onderzoek (o.a. vroegtijdige kankerdiagnose) en de landbouw (kwaliteitsonderzoek van melk, landbouwgewassen, e.d.).

In de antroposofie is duidelijk sprake van multicorporaliteit en hylische pluraliteit, zeker wat betreft het etherisch gebied.

Het etherische lichaam is gemaakt van substantie van de etherische wereld.

In de verschillende antroposofische geschriften krijgt dit voertuig verschillende namen: etherlichaam²³, levenslichaam²⁴, elementair lichaam²⁵ of vormkrachtenlichaam.²⁶ Steeds gaat het om hetzelfde.

Een aantal zaken kunnen we alvast vertellen over de etherische substantie:

1. Volgens Wachsmuth zijn er in het universum 7 soorten etherische krachten aan het werk. Maar in onze huidige wereld zijn er slechts 4 die zich manifesteren in de verschijnselen van ruimte en tijd.²⁷

Het valt op dat Wachsmuth spreekt over etherische krachten en niet over etherische substantie, maar aangezien volgens de relativiteitstheorie energie en materie slechts verschillende manifestatievormen zijn van hetzelfde...

Ernst Marti onderscheidt volgende ethers: ²⁸

Warmte ether
Lichtether
Geluidsether
Levensether

Deze verschillende ethers onderscheiden zich van elkaar door hun golflengte²⁹, maar ook vanuit hun ontogenese:

Uit warmte-ether ontstaat (door evolutie) lichtether; van daaruit geluidsether en mutatis mutandis, levensether. ³⁰

Vanuit hun polarisatie kunnen de vier ethers worden opgesplitst op volgende manier: ³¹

ethers	eigenschappen
Warmte-ether	expansief, uitstralend, centrifugaal
Lichtether	
Geluidsether	concentrerend, opslorpend, centripetaal
Levensether	

Rudolf Steiner benadert de fysieke wereld vanuit de concepten van de 3 aggregatietoestanden uit de fysica en de 4 elementen van Empedocles. De vier elementen worden op volgende manier op de 4 ethers geprojecteerd³²:

ethers	Warmte-ether	Lichtether	Geluidsether	Levensether
elementen	Vuur	Lucht	Water	Aarde

Vanuit deze verschillende eigenschappen zal de antroposofie een verklaring vinden voor een hoop natuurfenomenen.

De zielewereld of astrale wereld wordt in 7 subniveaus onderverdeeld: ³³

7	Gebied van het zieleleven
6	Gebied van de actieve zielekracht

5	Gebied van het zielelicht
4	Gebied van de lust en de onlust
3	Gebied van de wensen
2	Gebied van de "stromende ontvankelijkheid voor indrukken"
1	Gebied van de gloed der begeerte

Voor de hogere gebieden treffen we niet zo'n duidelijke categorieën aan. Volgens Victor Bott heeft het astrale lichaam, of zielelichaam te maken met instincten, verlangens, hartstochten, aantrekking en afstoting³⁴, maar dat is vrij klassiek in de verschillende esoterische stromingen. Verder wordt de informatie vager.

Inhoudelijk heeft Steiner uit de Theosofie alvast overgenomen de concepten van Karma, Reïncarnatie, de evolutietijdperken (Atlantis, Lemurië, Hyperborea, enz.), maar ook de typische visie op het hylisch pluralisme en de multicorporaliteit, waarvan, zoals hierboven blijkt, eerlijkheidshalve moet worden gezegd dat hij hier dieper en vooral experimenteler op ingaat.

Structureel neemt hij van de Theosofische Vereniging onder meer de logestructuur en de Esoterische Sectie over.³⁵ (Steiner was zelf sedert 1904 hoofd van de Esoterische Sectie van Duitsland)

Algemeen kunnen we zeggen dat Rudolf Steiner aan de Theosofie een verregaande uitdieping toevoegt van het kunstelement, alsook een hoop praktische toepassingen in het dagelijks leven van de wetenschap van het onzichtbare. Men denke hierbij alvast aan de pedagogie, de geneeskunde, de biologisch-dynamische landbouw, de sociale driegeleding, de architectuur, de schilderkunst, de euritmie en haar eigen kerk, de Christengemeenschap.

Steiner zelf is ondubbelzinnig: *Ik bracht de mensen echte Duitse theosofie.*³⁶

De antroposofie zou bovendien voor een groot deel dezelfde lijdensweg en valse beschuldigingen moeten ondergaan als de theosofie.

Als voorbeeld wil ik de aanval citeren van M. Kuentz met zijn pamflet "Rudolf Steiner, un faux Jésuite", waar ik graag bij wil vermelden dat net de auteur uit een de Jezuietisch geïnspireerde hoek komt! In dit werk wordt de antroposofie beschouwd als het werk van Satanisme en prostitutie van de ziel.³⁷

Ik zou durven stellen dat de breuk tussen de Antroposofische Vereniging en de Theosofische voor beide stromingen één grote gemiste kans is geweest om samen aan een groot monument te bouwen in een sfeer van eenheid in verscheidenheid.

-
- ¹ Lindenberg, Christoph: Rudolf Steiner, Baarn, Tirion, 1992, p.31
- ² Lindenberg, Christoph: Rudolf Steiner, Baarn, Tirion, 1992, p.75
- ³ Lindenberg, Christoph: Rudolf Steiner, Baarn, Tirion, 1992, p.31
- ⁴ Teichmann, Frank: Het ontstaan van de Antroposofische Vereniging in het licht van de mysteriën, Zeist, Vrij Geestesleven, 2002, p. 8
- ⁵ Steiner, Rudolf: Mijn levensweg, Zeist, Vrij Geestesleven, 1981, p.274
- ⁶ Teichmann, Frank: Het ontstaan van de Antroposofische Vereniging in het licht van de mysteriën, Zeist, Vrij Geestesleven, 2002, p.53
- ⁷ Shepherd, A.P.: Scientist of the invisible. Spiritual Science. The life and work of Rudolf Steiner, New York, Inner Traditions International, 1983, p.64
- ⁸ Steiner, Rudolf: Mijn levensweg, Zeist, Vrij Geestesleven, 1981, p.274
- ⁹ Rihouët-Coroze, S.: Une Biographie de Rudolph Steiner, p.197.
- ¹⁰ Rihouët-Coroze, S.: Une Biographie de Rudolph Steiner, p.197.
- ¹¹ Prokofieff, Sergej: De Antroposofische Vereniging en het wezen Antroposofia, Bergen op Zoom, Perun Boeken, 2000, p. 7
- ¹² Prokofieff, Sergej: De Antroposofische Vereniging en het wezen Antroposofia, Bergen op Zoom, Perun Boeken, 2000, p. 7
- ¹³ Teichmann, Frank: Het ontstaan van de Antroposofische Vereniging in het licht van de mysteriën, Zeist, Vrij Geestesleven, 2002, p.38
- ¹⁴ Steiner, Rudolf: Mijn levensweg, Zeist, Vrij Geestesleven, 1981, p.323-324
- ¹⁵ Steiner, Rudolf: Mijn levensweg, Zeist, Vrij Geestesleven, 1981, p.324
- ¹⁶ Wachsmuth, G.: Le monde étherique, Paris, Association de la Science Spirituelle, 1933, p. 15
- ¹⁷ Steiner, Rudolf: Theosofie. Inleiding tot de boven-zintuiglijke kennis van de wereld en van de bestemming van de mens, Zeist, Vrij Geestesleven, 9de druk, 1978, p. 54
- ¹⁸ Steiner, Rudolf: Theosofie. Inleiding tot de boven-zintuiglijke kennis van de wereld en van de bestemming van de mens, Zeist, Vrij Geestesleven, 9de druk, 1978, p. 54
- ¹⁹ Steiner, Rudolf: Theosofie. Inleiding tot de boven-zintuiglijke kennis van de wereld en van de bestemming van de mens, Zeist, Vrij Geestesleven, 9de druk, 1978, p. 55
- ²⁰ Steiner, Rudolf: Theosofie. Inleiding tot de boven-zintuiglijke kennis van de wereld en van de bestemming van de mens, Zeist, Vrij Geestesleven, 9de druk, 1978, p. 57
- ²¹ Bessenich, Frieda: Zur Methode der Empfindlichen Kristallisation, Dornach, Philosophisch-Anthroposophischer Verlag am Goetheanum, 1960
- ²² Hauschka, Rudolf: Voeding. Schets van een voedingsleer op antroposofische grondslag, Zeist, Vrij Geestesleven, 1979, p. 154 e.v.
- ²³ Steiner, Rudolf: Theosofie. Inleiding tot de boven-zintuiglijke kennis van de wereld en van de bestemming van de mens, Zeist, Vrij Geestesleven, 9de druk, 1978, p.54
- ²⁴ Steiner, Rudolf: Theosofie. Inleiding tot de boven-zintuiglijke kennis van de wereld en van de bestemming van de mens, Zeist, Vrij Geestesleven, 9de druk, 1978, p.54
- ²⁵ Steiner, Rudolf: Een weg naar zelfkennis in acht meditaties, Zeist, Vrij Geestesleven, 2de druk, 1975, p. 35
- ²⁶ Steiner, Rudolf: Een weg naar zelfkennis in acht meditaties, Zeist, Vrij Geestesleven, 2de druk, 1975, p. 35

-
- 27 Wachsmuth, G.: Le monde éthérique, Paris, Association de la Science Spirituelle, 1933, p. 37
- 28 Marti, Ernst: Die vier Äther. Zu Rudolf Steiners ätherlehre. Elemente –äther – Bildekräfte, Stuttgart, Freies Geistesleben, 4. Auflage, 1990, p.11
- 29 Wachsmuth, G.: Le monde éthérique, Paris, Association de la Science Spirituelle, 1933, p. 37
- 30 Wachsmuth, G.: Le monde éthérique, Paris, Association de la Science Spirituelle, 1933, p. 37
- 31 Wachsmuth, G.: Le monde éthérique, Paris, Association de la Science Spirituelle, 1933, p. 37
- 32 Marti, Ernst: Die vier Äther. Zu Rudolf Steiners ätherlehre. Elemente –äther – Bildekräfte, Stuttgart, Freies Geistesleben, 4. Auflage, 1990, p. 21
- 33 Steiner, Rudolf: Theosophie. Inleidng tot de boven-zintuiglijke kennis van de wereld en van de bestemming van de mens, Zeist, Vrij Geestesleven, 9de druk, 1978, p. 99
- 34 Bott, Victor: Antroposofische Geneeskunde, (2 delen), deel 1, Zeist, Vrij Geestesleven, 1985, p. 13
- ³⁵ Teichmann, Frank: Het ontstaan van de Antroposofische Vereniging in het licht van de mysteriën, Zeist, Vrij Geestesleven, 2002, p. 47.
- ³⁶ Teichmann, Frank: Het ontstaan van de Antroposofische Vereniging in het licht van de mysteriën, Zeist, Vrij Geestesleven, 2002, p.37
- ³⁷ Lévy, Eugène: Le Dr. R. Steiner et ses détracteurs, Paris, Dussardier et Frank, 1914, p. 9